

OTÁZKY SOCIÁLNEJ DIFERENCIOVANOSTI SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO JAZYKA V DIELE ANTONA HABOVŠTIAKA¹

Stella Ondrejčíková

ONDREJČIKOVÁ, S. (2024): Issues of the Social Differentiation of the Slovak National Language in the Works by Anton Habovštiak. In: *Slovenská reč*, 89/2, 88 – 104.

Abstract: This paper presents views on the social differentiation of the Slovak national language with regard to the works of A. Habovštiak in the context of development of the Slovak linguistics. The social differentiation of the national language and, within its framework, the relation between the literary or standard language and the territorial dialect was studied by linguists such as J. Horecký, J. Bosák, I. Ripka, D. Slančová and M. Sokolová, E. Kralčák and others. The views on this relation were influenced by the historical development, political situation and the development of society, and it was the topic of several linguistic conferences and discussions.

Within this framework, Anton Habovštiak dealt mainly with the questions of the standard – dialect relationship, the influence of other languages on dialects, semi-varieties, the stylistic differentiation in dialects and specific social varieties as slang and argot, in particular, the language of the linen weavers and merchants. The aim is to present an overview of linguistic perspectives and unique contribution of Habovštiak, who looked at these issues from a dialectological perspective.

Keywords: dialects, national language, social differentiation, folk terminology, social argot.

Článok v skratke:

- V príspevku sa venuje pozornosť sociálnej diferencovanosti slovenského národného jazyka a pohľadom jazykovedcov na vzťahy medzi jeho existenčnými formami.
- Ponúka historický prierez diferenciačných a integračných pohľadov na vzťah spisovného jazyka a nárečia v slovenskej jazykovede a stručne sa venuje aj konceptom modelov sociálnej stratifikácie národného jazyka.
- Podrobne sa predstavuje prínos Antona Habovštiaka v jeho nazeraní na vzťah nárečí a spisovného jazyka, ktorý sa podáva z dialektologickej perspektívy, jeho pohľad na ďalšie útvary (semivariety) národného jazyka, ako aj jeho spracovanie jazyka plátenníkov, ako osobitej historickej sociálnej semivariety s charakteristickými prvkami slangu a argotu.

1. ÚVOD

Diferencovanosť národného jazyka možno vnímať vo viacerých dimenziách, no najvýraznejšie sa prejavuje v oblasti areálovej, sociálnej a kontextovej, ktoré tvo-

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0114/22 *Slovník slovenských nárečí IV*.

ria komplexné jazykové kontinuum. Z pohľadu historickej lingvistiky vstupuje do tohto vzťahu aj diachrónna dimenzia, ktorá súvisí s historickými jazykovými zmenami prebiehajúcimi kontinuálne. Hranice rôznych jazykových útvarov (napr. dialektov, variet, registrov a pod.) v rámci týchto dimenzií sú priechnodné a nejasné, preto ich nie je možné presne vymedziť. Napriek tomu sa v lingvistike stretávame s pokusmi vytvárať vedecky konštruované kategórie alebo klasifikácie a ich ďalšie členenia na základe nejakých vopred určených kritérií. Okrem toho sa predstava o možných klasifikáciách vytvára aj tým, že jednotlivým typom diferencovanosti – hoci sa vzájomne ovplyvňujú a podmieňujú – sa venujú relatívne samostatné lingvistické disciplíny ako dialektológia (areálová diferencovanosť), sociolingvistika (sociálna diferencovanosť), štylistika (pragmaticko-komunikačná štýlová diferencovanosť) a historická lingvistika (diachrónna periodizácia).²

Práve charakter kontinua a prelínania/podmieňovania rôznych foriem a variet však motivuje lingvistov prekračovať hranice svojej disciplíny a výskumy usúvzťazňovať. Z tohto dôvodu sa v teóriách spisovného jazyka často pripomína vzťah spisovného jazyka k regionálnym nárečiam a ich vzájomné interferencie, pri sociálnej stratifikácii jazyka sa zohľadňuje vplyv regionálnych variet na variety sociálne (napr. Slančová – Sokolová 1994, 2011) a podobne sa otázky spisovného jazyka alebo iných nadnárečových variet objavujú aj v dialektológii, najmä vo výskumoch vývinu, diferencovanosti, dynamiky a funkčnosti dialektov.

Vzájomné prepojenie sociálnych a teritoriálnych aspektov jazykovej diferencovanosti vyvolalo záujem aj u Antona Habovštiaka, ktorý sa ako dialektológ vo viacerých prácach venoval aj vzťahu spisovného jazyka a nárečia, alebo tiež sociálnym varietám či štylistickým otázkam vo vzťahu s nárečovou rôznorodosťou. V tejto štúdii sa preto pokúsime predstaviť jeho práce a vklad do problematiky skúmania sociálnej diferencovanosti a stratifikácie v kontexte jeho vývoja v slovenskej lingvistike.

2. OD VZŤAHU SPISOVNÉHO JAZYKA A NÁREČIA K STRATIFIKÁCII NÁRODNÉHO JAZYKA

Reflexia vzťahu spisovného jazyka a teritoriálnych nárečí sa v priebehu vývoja lingvistického myslenia na Slovensku menila najmä v súvislosti s postupným oslabovaním štruktúrnolingvistického prístupu k jazyku a prenikaním sociolingvistických a pragmlingvistických smerov zameraných na fungovanie jazyka v komunikácii.

² Podľa J. Bosáka je sociálna stratifikácia jazyka komplexnejší pojem a chápe ju ako nadradenú kategóriu sociálnej diferencovanosti. Upozorňuje, že sociálnu stratifikáciu jazyka „nemožno stotožňovať ani s teritoriálnou diferenciáciou národného jazyka, ani so štýlovou (funkčnou) diferenciáciou spisovného jazyka, pretože sociálna stratifikácia je širší a komplexnejší pojem (v oboch predchádzajúcich fakticky prítomný)“ (Bosák 1997, s. 45).

Historickým východiskom vnímania tohto vzťahu je skutočnosť, že slovenské nárečia boli v skorších vývinových fázach spisovného jazyka východiskovou bázou, na základe ktorej sa formoval slovenský spisovný jazyk (napr. Bosák 1999a, s. 218 – 222; Habovštiak 1963, s. 202 – 205; Horecký 1979e, s. 17; Kačala 1998, s. 214 – 223; Ripka 1994, s. 16 a ďalší). Vzťah spisovnej slovenčiny a nárečí sa menil v závislosti od „špecifických historických podmienok, v ktorých sa utváral a vyvíjal slovenský spisovný jazyk“ (Ripka 1994, s. 16). Nejde však len o historický vzťah *spisovný jazyk – nárečia* príznačný pre obdobie, keď prebiehali prvé pokusy Antona Bernoláka a Ľudovíta Štúra kodifikovať spisovnú slovenčinu na základe niektorej vybranej regionálnej variety, ale aj o skorší vývinový stupeň tzv. kultúrneho jazyka a jeho vzťahu k ľudovému jazyku.

V neskorších obdobiach dotvárania, ustaľovania či kultivovania spisovnej slovenčiny bolo často uplatňované nárečové kritérium, vytvorila sa tradícia zohľadňovať stav v nárečiach a nárečia boli často vnímané ako východiskový zdroj v prípadoch, keď nastala v spisovnom jazyku neistota alebo rozkolísanosť.³ Ešte na začiatku 30. rokov 20. storočia považovali prispievatelia do časopisu *Slovenská reč* ľudovú reč za hlavný zdroj obohacovania všetkých rovín spisovného jazyka (Ripka 1994, s. 16 – 17, pozri aj Bosák 1999a, s. 218 – 219). Vnímanie nárečí ako prameňa rozvíjania a kultivovania spisovného jazyka sa napríklad posilňovalo v obdobiach, keď boli prítomné vedomé a politicky motivované snahy zbližovať slovenčinu s češtinou.⁴ Poukazovanie na nárečia a na to, že treba čerpať z nárečí, posilňovalo delimitačné snahy, t. j. oddaľovanie slovenčiny od češtiny. Smer pôsobenia tohto vzájomného vzťahu sa však v priebehu dvadsiateho storočia modifikoval a menila sa aj miera a predovšetkým nasmerovanie vplyvu jedného útvaru na druhý – v procese demokratizácie spisovného jazyka sa jeho vplyv začal prejavovať na dynamike nárečí. To bolo aj jedným z podnetov pre vyvolanie opätovného záujmu a potreby skúmať národný jazyk, jeho existenčné formy a vzťahy medzi nimi. Objavovali sa dokonca vyjadrenia, že spisovný jazyk môže vplývať na nárečia natoľko, že s ním splynú a zaniknú (napr. Ondrus 1961, s. 6;

³ Táto tradícia vychádzala z teoretickej a prakticko-redaktorskej práce S. Czambela a neskôr J. Škultétyho, ktorí vo svojej kodifikácii uplatňovali nárečové kritérium (Ripka 1994, s. 16). Podľa S. Czambela a J. Škultétyho mali „do spisovného jazyka prejsť všetky automatizované funkcie slov“, pričom J. Škultéty dodával, že „ľudová reč slovenská je ozónom spisovnej reči slovenskej“. Avšak H. Bartek tvrdil, že „nie každé nárečové slovo je súčasťou pre spisovnú reč“ a prenikanie nárečových slov „má sa spravovať iba zásadou funkčnosti, teda či je obohatením reči alebo nie“ (citované podľa Ripka 1994, s. 17).

⁴ Okrem obdobia 30. rokov 20. stor. si môžeme pripomenúť aj obdobie vedomého zbližovania oboch jazykov v 60. rokoch, ktoré vyplývalo z vtedajšej politickej situácie (Múcsková 2013, 2017). Na viditeľnú rozkolísanosť v spisovno-jazykovej norme a bohemizáciu slovenčiny zareagoval J. Ferencík článkom v *Kultúrnom živote* s názvom „Na obranu starých materí“, kde práve vyzdvihoval nárečia ako vzor a zdroj pri rozvoji spisovného jazyka a tvorbe slovníka (Ferencík 1964), a jeho článok vyvolal v kultúrnej verejnosti rozsiahlu diskusiu (zborník *Pri zelenom stole – naša reč. Návraty k takmer zabudnutej diskusii*; Múcsková – Vrábľová 2014).

porov. tiež Habovštiak 1963, s. 205). Jozef Štolc (1967) bol naopak presvedčený o tom, že spisovný jazyk sa nikdy nenaučia všetci príslušníci žijúci na území národného jazyka a zároveň sa aj v miere jeho ovládania budú vždy prejavovať rozdiely. Rovnako tvrdil, že budú vždy existovať jednotlivci i skupiny, ktoré si spisovný jazyk neosvoja nikdy a budú komunikovať iba miestnym nárečím. Preto si bol istý pevným postavením nárečí medzi útvarmi národného jazyka, ktoré sa ani v budúcnosti nezmení (Štolc 1967, s. 31 – 32). Pre A. Habovštiaka malo tvrdenie, že spisovný jazyk absorbuje nárečia, priam „utopický charakter“. Z historického i synchronného hľadiska považoval spisovný jazyk a nárečie za dva svojbytné útvary a argumentoval predovšetkým vyšším postavením nárečí vo vedomí ich používateľov v porovnaní so spisovným jazykom (1995, s. 53 – 54).

Vzťah slovenského spisovného jazyka k iným formám národného jazyka bol v období po druhej svetovej vojne v centre záujmu jazykovedcov, pričom dôraz sa kládol najmä na vzťah spisovného jazyka a nárečí z hľadiska základných teoretických otázok vtedajšej marxistickej jazykovedy. V popredí záujmu bol najmä ich vzťah v oblasti slovnej zásoby a frazeológie (pozri Habovštiak 1963, s. 200). Zvýšený záujem o teóriu a históriu spisovných jazykov sa v šesťdesiatych a najmä sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia prejavil nárastom prác a vedeckých konferencií zaoberajúcich sa rôznymi aspektmi spisovného jazyka. Potrebné je spomenúť predovšetkým rozsiahly výskum hovorenej podoby spisovnej slovenčiny zorganizovaný začiatkom 60. rokov 20. storočia *Slovenským jazykovedným združením* pri SAV, ktorý viedol E. Pauliny (porov. zborník *Sociolinguistica Slovaca* 6; Ondrejovič 2007). V roku 1966 sa konala konferencia o kultúre spisovnej slovenčiny (zborník *Kultúra spisovnej slovenčiny*, 1967a), kde boli predstavené kritériá spisovnosti (Ružička 1967b, s. 15 – 17) a o rok neskôr vzniká časopis *Kultúra slova* so zameraním na jazykovú kultúru a terminológiu. O približne desať rokov neskôr v zborníku *Z teórie spisovného jazyka* (1979) J. Horecký predstavil stratifikačný model a iné vnímanie národného jazyka, postavené nielen na dichotómii spisovný jazyk vs. nárečie, ale na chápaní národného jazyka ako diasystému viacerých foriem (p. nižšie). Nové metódy a perspektívy smerovania slovenskej jazykovedy v oblasti jazykovej kultúry boli predstavené aj v roku 1985 na *Vedeckej konferencii o jazykovej politike a jazykovej kultúre v socialistickej spoločnosti* (k tomu Ricziová 1985, s. 362 – 363).

Na rozdiel od situácie v 30. rokoch sa však v tomto období už medzi prameňmi kultivovania spisovného jazyka nezdôrazňovala ľudová reč a nárečia, dôraz sa skôr kládol na kritériá spisovnosti, najmä kritérium ústrojnosti, a na „dobrých autorov“ (Ružička 1967b, s. 17). J. Ružička dokonca zohľadňovanie ľudového jazyka považoval za vážnu teoretickú chybu matičného úzu, resp. teoretických východísk *Slovenskej reči* v tridsiatych rokoch, ktorú nazval „folklorizáciou“ spisovnej slovenčiny (1970, s. 90). Rovnaký názor zastávali neskôr aj ďalší jazykovedci, napr. J. Bosák,

ktorý zdôraznil, že nárečia sú „životaschopnou formou“ národného jazyka, ale nemali by sa považovať za „regulátor spisovnosti“ (1996, s. 32).

Vtedajšia jazykovedná literatúra sa zhodovala v tom, že spisovný jazyk je hotový, dlhým vývinom vykryštalizovaný útvar a chápe sa ako „vyjadrovací prostriedok umeleckej a odbornej literatúry, vzdelávania a masových komunikačných prostriedkov“ (Horecký 1978/1979, s. 165). Bol vymedzovaný ako vzorová a prestížna podoba celonárodného jazyka, ktorá sa v gramatickej stavbe i v slovnej zásobe vyznačuje pevnými zákonitosťami a inštitucionálnou starostlivosťou o kultivovanie, charakterizuje ho spisovnosť, jednotnosť, kolektívnosť, normovanosť, funkčnosť, stylistická vybrúsenosť, spoločenská záväznosť a pružná ustálenosť (porov. Habovštiak 1963, s. 201; Horecký 1978/1979, s. 165, 1979d, s. 224; Ripka 1979, s. 134; pozri aj Horecký 1979c). Z historicko-politického hľadiska sa vnímal ako znak národa a všetky ostatné podoby národného jazyka boli v jeho opozícii, ktorej deliacim kritériom bola spisovnosť – nespisovnosť; za takúto „opozičnú“ existenčnú formu sa považovali aj nárečia.

Neskôr sa začali rozvíjať výskumy vzťahu spisovného jazyka k iným útvarom národného jazyka, ktoré predznamenávali postupné zapájanie sociolingvistických prístupov v slovenskej lingvistike. V otázke stratifikácie národného jazyka, čiže sociálneho rozvrstvenia jazyka, a vymedzenia vzťahu spisovného jazyka k ostatným útvarom národného jazyka sa však pohľady lingvistov rozchádzali.⁵ Východiskovým modelom stratifikácie národného jazyka, na ktorý neskôr nadväzovali sociolingvisti aj dialektológovia, bol model Jána Horeckého (1979d). Horecký odmietal členenie národného jazyka J. Ružičku (1975) na základe dvoch výlučných protipólov *spisovný jazyk – nárečie* (resp. *spisovný jazyk – slangy*). Jeho stratifikačný model pozostával z niekoľkých foriem národného jazyka: spisovná, štandardná, subštandardná a nárečová,⁶ pričom spisovná, štandardná a subštandardná forma sa v ňom považovali za celonárodné formy (Horecký 1976, 1979a, s. 99, 1979b, s. 59, 1979d, s. 224, 1979e, s. 18). J. Horecký považoval nárečia za necelonárodné formy a tiež skonštatoval, že „čisté nárečia sa už pomerne málo využívajú na jazykovú komunikáciu v širších komunikačných spoločenstvách“ (1979e, s. 18).

Vo svojom návrhu modelu národného jazyka Horecký nadviazal na teórie A. Jedličku (1974), D. Brozoviča (1970) či J. Novotného (1974), ktorým však vyčítal jednak nevysvetlený alebo nepresvedčivý vzťah medzi vymedzenými útvarmi národného jazyka,⁷ jednak nesprávne určenie kritérií pre vymedzenie spisovného

⁵ Pozri prehľad návrhov stratifikačných modelov u Slančovej – Sokolovej (2011, s. 341 – 343; pozri aj Bosák, 1997, s. 46).

⁶ Okrem nich vyčleňuje J. Horecký ešte jazyk literatúry (umelecký jazyk).

⁷ Napr. diferenciácia foriem národného jazyka podľa A. Jedličku *spisovný jazyk – hovorová forma spisovného jazyka – bežne hovorený jazyk – nárečia*.

jazyka,⁸ pretože tie sú podľa neho často prítomné aj v ďalších útvaroch, alebo sa týkajú len jednej roviny jazyka (1979e, s. 14 – 15). V nadväznosti na množstvo nejasností a otvorených otázok týkajúcich sa stratifikácie národného jazyka, vzťahu medzi jeho útvarmi a vymedzenia spisovného jazyka poukázal na to, že jestvujúca teoretická báza na riešenie načrtnutých problémov nedostačuje a je potrebné vychádzať z teórie jazykovej komunikácie.⁹

Nová stratifikácia národného jazyka mala (na rozdiel od minulosti, keď sa spisovný jazyk pokladal za znak národa a stál v opozícii k iným jazykovým formám – nárečiam) odzrkadľovať aktuálny stav v spoločnosti. Napriek tomu, že aj v tejto dimenzii vnímame diferencovanosť jazyka ako kontinuum, lingvisticky skonštruovaný model stratifikácie národného jazyka je aktuálnym odrazom prirodzeného stavu v jazykovej situácii a v danom období bol výsledkom procesu, v ktorom po dosiahnutí vyššej miery unifikácie (súvisiacej s ustáľovaním kodifikovanej formy jazyka) nasleduje postupom času čoraz väčšia diferenciácia (rozvrstvenie) spisovného jazyka ako dôsledok narastania komunikačných potrieb diferencujúcej sa spoločnosti (Bosák 1997, s. 45). V dôsledku rozvoja spoločnosti, demokratizácie spisovnej formy a technických možností sa popri spisovnom jazyku (charakterizovanom najvyššou mierou normovanosti a kodifikáciou) rozšírila aj menej regulovaná – štandardná forma jazyka,¹⁰ ktorá je prístupná kodifikovaniu v menšej miere, stále je však charakterizovaná „značným stupňom normovanosti“ (Horecký 1979b, s. 18). Táto forma národného jazyka bola považovaná za základnú formu jeho jestvovania (podľa Horecký 1978/1979, s. 165). Popri štandardnej forme sa vymedzila aj subštandardná forma národného jazyka, do ktorej „vo väčšej miere prenikajú prvky vrodenných návykov“, ale aj nárečové alebo „krajové prvky“ a ktorá je príznačná pre menšie kolektívy a spoločenstvá (Horecký 1979e, s. 18 a nasl., 1978/1979, s. 165).

Už pred vstupom stratifikačného uvažovania o diasystéme národného jazyka sa dialekt vymedzoval ako istá ustálená lokálna forma národného jazyka obmedzená teritoriálne i funkčne, ktorú charakterizuje hovorený charakter a pre ktorú je typická rozdrobenosť, nejednotnosť a obmedzenosť v stylistickom využití (Habovštiak 1963, s. 201). Na Horeckého model z dialektológov ako prvý nadviazal Ivor Ripka,

⁸ Napr. *racionálnosť* – *emocionálnosť*; *tendencia k stálosti* – *potreba vývoja*; *univerbizácia* – *multiverbizácia* a i.

⁹ Aj v rámci typológie komunikačných udalostí sa naďalej pridŕžoval opozície *spisovnosť* – *nespisovnosť*, ktorá sa prejavuje ako „rozdielna požiadavka používať spisovné, resp. menej spisovné výrazové prostriedky“ (1979e, s. 16), pričom zdôraznil, že jazyková stránka (resp. jazyková štruktúra) je iba jednou z častí komunikačných udalostí. Do týchto komunikačných udalostí vstupujú používatelia s rozličným stupňom spisovno-jazykovej kompetencie, ktorí na dorozumievanie používajú národný jazyk.

¹⁰ Prehľad autorov a ich možných chápaní pojmu *štandardný jazyk*, ako aj vymedzenie tohto pojmu pozri v Horecký (1979d, s. 224 – 227). Znaky štandardného jazyka z hľadiska gramatiky, výslovnosti, syntaxe, slovnej zásoby, spôsobu realizácie uvádza J. Horecký vo svojich ďalších prácach (pozri napr. 1979d, s. 225 – 227, 1983, s. 233).

ktorý vnímal rozdiel medzi spisovným jazykom a nárečiami na jednej strane a ostatnými útvarmi na strane druhej a bol presvedčený o tom, že „základnými útvarmi slovenského národného jazyka sú dva relatívne stabilné štruktúrne útvary: spisovný jazyk a dialekty“ (1979, s. 133). V práci *Miesto dialektov v súbore útvarov národného jazyka* (Ripka 1980) predpokladal v rámci slovenského národného jazyka existenciu piatich existenčných foriem, a to *spisovný – hovorový spisovný – bežný hovorový – interdialekty – teritoriálne dialekty* (s. 230; porov. tiež 1990a, s. 248, 1990b, s. 122; 1994, s. 15).¹¹ Okrem toho zdôrazňoval, že medzi jednotlivými útvarmi nie je „nepriestupná stena“ a nefungujú izolovane. Funkčne obmedzená platnosť dialektu sa podľa neho prenáša aj na novovznikajúce interdialekty,¹² resp. také nadnárečové formy národného jazyka, ktoré sa chápu ako nestabilizované územné obmeny dialektu alebo ako jeho vyšší vývojový stupeň (porov. Ripka 1979, s. 133). Aj preto I. Ripka navrhoval, aby sa aj interdialekt považoval za osobitú varietu v rámci stratifikačného modelu národného jazyka, pričom by – spoločne s nárečiami – tvoril vrstvu jeho nespisovných, necelonárodných útvarov (Ripka 1980, s. 229).

Sociolingvistický aspekt štúdia dialektov ako existenčných foriem jazyka mal nachádzať svoj výraz v týchto konštatáciách:

- dialekt ako samostatná existenčná forma má okrem osobitných vnútroštruktúrnych čít aj svoju vlastnú funkciu,
- dialekt ako samostatná existenčná forma nevytvára opozíciu jazyku ako celku, ale je v protiklade voči ostatným existenčným formám, ktoré súhrnne tvoria jazyk,
- dialekt je samostatne existujúci (a fungujúci) jazykový systém, ktorý je vzájomne spätý s ostatnými existenčnými formami jazyka.

I. Ripka bol presvedčený o tom, že existencia nárečia sa „opiera o funkciu, v ktorej je nenahraditeľné“, pričom nárečia stále fungujú v istých komunikačných sférach, a tak sa nárečie síce mení, ale nezaniká (1994, s. 18). Vo vzťahu k spisovnému jazyku považoval nárečia za „najprirodzenejší zdroj obohacovania spisovného jazyka, obrodzovania jazykovej kultúry“ a vyzdvihoval potrebu neustále skúmať tento vzájomný vzťah (1994, s. 19).

Vzťahu spisovného jazyka a nárečí, ako aj ďalších variet v rámci sociálnej diferencovanosti jazyka sa neskôr venovali aj ďalší jazykovedci. Stratifikácia slovenčiny J. Bosáka (súhrnne 1996; pozri aj 1995) vyčleňuje hovorovú slovenčinu ako spisovnú, nekodifikovanú varietu. Model stratifikácie národného jazyka Daniely

¹¹ I. Ripka (1980) na úroveň Horeckého štandardnej formy postavil hovorový spisovný jazyk, ktorý však nebol empiricky nevymedzený ako samostatný útvar, a vyčlenil tiež bežný jazyk, ktorý chápal ako subštandardnú formu. Do diferenciacie národného jazyka zahrnul aj *supradialekt, interdialekt* a *tradičný teritoriálny dialekt* (podľa Bosák 1997, s. 49).

¹² Zároveň pripomínal, že pre vývin slovenských nárečí je príznačné, že nevzniká jeden spoločný interdialekt, ale niekoľko väčších alebo menších celkov, ktorých zemepisné ohraničenie nemožno presne určiť (Ripka 1980).

Slančovej a Miloslavy Sokolovej (1994, 2011) je najbližšie k modelu J. Horeckého, v grafickom zobrazení naznačuje priechodnosť medzi jednotlivými varietami a samostatne vymedzuje niektoré sociálne dialekty ako semivariety. Autorky zároveň upozorňujú aj na geografickú diferencovanosť jednotlivých nadnárečových variet, vrátane štandardnej variety, ktorá je tiež charakterizovaná ako regionálne diferencovaná. Túto dynamickú vzájomnú interferenciu regionálnych a nadnárečových variet, alebo „spontánnu, jazykovoštruktúrnú medzivarietnú expanziu“ zachytáva štvorcový model Ľubomíra Kralčáka (2008, s. 282 a nasl.), v ktorom stratifikačnú štruktúru slovenčiny predstavil ako komunikačné kontinuum a zobrazil ju v dvoch dimenziách – vertikálnej a horizontálnej. Slovenský národný jazyk tak predstavil komplexne ako sociálno-komunikačne, t. j. funkčne (vertikálne) a teritoriálne (horizontálne) diferencovanú dorozumievaciu sústavu.

Do uvažovania o sociálnej dimenzii jazykovej diferenciácie na začiatku rozvíjania stratifikačnej teórie (alebo aj v „predstratifikačnom“ období) vstupovali aj výskumy a práce viacerých dialektológov, okrem I. Ripku či J. Štolca sa niektorým témam venoval aj A. Habovštiak. V ďalšej časti príspevku preto priblížime niektoré témy a pohľady A. Habovštiaka súvisiace so sociálnou diferencovanosťou národného jazyka.

3. SOCIÁLNA DIFERENCOVANOSŤ NÁRODNÉHO JAZYKA A JEJ REFLEXIA V DIELE A. HABOVŠTIAKA

Ako bolo spomenuté, diferencovanosť národného jazyka existuje v dimenziách, ktoré sa vzájomne prelínajú. Tak aj lingvisti, ktorí sa zaoberajú jednou stránkou jazykovej diferencovanosti, reflektujú a vyjadrujú sa aj k otázkam z iných súvisiacich oblastí. Preto aj v prácach A. Habovštiaka nachádzame témy a myšlienky viažuce sa na 1) vzťah spisovného jazyka a nárečí, 2) iné – z jeho pohľadu „prechodné“ – formy jazyka medzi spisovným jazykom a nárečím, 3) súvislosti medzi nárečím a štýlovou diferenciáciou jazyka a 4) niektoré konkrétne sociálne nárečia.

3.1. VZŤAH SPISOVNÉHO JAZYKA A NÁREČÍ

Anton Habovštiak sa k otázke vzťahu spisovného jazyka a nárečí vyjadril v príspevku *Spisovná slovenčina a nárečia* (1963) a hoci vnímal spisovný jazyk a nárečie v istom protiklade, nepovažoval tento protiklad za vyhranený a predovšetkým pripomínal fakt, že spisovný jazyk vznikol na základe miestnych nárečí. Touto otázkou sa priamo zaoberal v článkoch *Spisovný jazyk a nárečia* (1969) či *O vzťahu spisovného jazyka a nárečí* (1976), *Spisovný jazyk a nárečia* (1995).¹³ Spisovný jazyk sa stal

¹³ V súvislosti so školským vzdelávaním, ktoré je predovšetkým zamerané na osvojovanie spisovného jazyka, písal A. Habovštiak o využití nárečí vo vzdelávaní v príspevkoch *Ako využiť nárečia pri vyučovaní slovenčiny* (1958); *Využitie nárečí v slovenskej literatúre* (1966/1967).

celonárodným a celospoločenským prostriedkom komunikácie, vedľa ktorého mali mať nárečia svoje miesto – nie ako protikladná forma národného jazyka s negatívnym odtienkom, pretože sú „integrálnou časťou národného jazyka, ktorá má v národe svoje miesto a ktorú si pre jej historický charakter musíme vážiť“ (1969, s. 98). Nerád uznával „nejasnú či skôr presne nedefinovateľnú hranicu medzi spisovným jazykom (normovaným a kodifikovaným) a nárečiami (ako tzv. nespisovnými útvarmi národného jazyka)“ a rozdiel videl iba v šírke ich dorozumievacieho a integračného záberu (1994, s. 227 – 228; 1995, s. 53). Nárečia považoval A. Habovštiak za korene, „na ktorých vyrástol spisovný jazyk“ a s ktorým je spisovný jazyk v ustavičnom spojení (1994, s. 228), videl v nich „prameň obohacovania spisovného jazyka“ v oblasti lexikálnej zásoby, syntaxe i frazeológie (1969, s. 99).

Ako dialektológ venoval svoju pozornosť predovšetkým nárečovej lexike a jej vzťahu k slovníku spisovného jazyka, čo tematicky spracoval v príspevkoch *Slovná zásoba stredoslovenských nárečí a spisovná slovenčina* (1974), *Členenie lexiky slovenských nárečí zo zemepisného hľadiska vo vzťahu k spisovnému jazyku* (1975) a *Slovná zásoba spisovnej slovenčiny vo vzťahu k slovenským nárečiam* (1977).

3.2. PRECHODNÉ FORMY NÁRODNÉHO JAZYKA

S uvažovaním o ďalších formách národného jazyka neskôr známých z modelu J. Horeckého sa však – s výnimkou subštandardnej formy – stretávame u A. Habovštiaka už na začiatku šesťdesiatych rokov v práci *Spisovná slovenčina a nárečia* (1963). Medzi obomi útvarmi identifikoval tieto medzistupne: a) nadnárečia/interdialekty, ktoré vznikajú splynutím drobných nárečových skupín vo väčšie celky postupným zotieraním výrazných nárečových znakov typických len pre malú oblasť a stoja bližšie k spisovnému jazyku ako staršie miestne nárečia a b) hovorovú reč, ktorá je spojivom medzi interdialektom a spisovným jazykom a používa sa v ústnych prejavoch ľudí usilujúcich sa používať pri bežnej komunikácii spisovný jazyk, a nie nárečia alebo interdialekt. Toto jeho vymedzenie má mnoho spoločných prvkov s charakteristikami štandardnej variety v neskorších stratifikačných modeloch. V tých sa však často pripomína aj častejšie preberanie lexikálnych jednotiek z cudzích jazykov, no A. Habovštiak ako dialektológ si všima najmä vzťahy s nárečovými útvarmi. Preto uvádza, že hovorová reč môže sprostredkovať preberanie slov z nárečí a interdialektov do spisovného jazyka ako zákonitý jav v demokratizačnom procese jazyka a môže aktívne pôsobiť na stieranie nárečovej rozdrobenosti (s. 201 – 202, 209 – 210). Dôraz na sociálne faktory kladie v tejto práci aj v súvislosti s tzv. *vrstvovými nárečiami* (t. j. spoločenskými, resp. sociálnymi, pre ktoré sú dnes skôr ustálené termíny *profesionálny slang* alebo *register*), ktoré podľa neho „nie sú nárečiami vo vlastnom zmysle slova, lebo sa odlišujú tak od miestnych nárečí, ako aj od spisovného jazyka len súborom špecifických výrazových prostriedkov (predovšet-

kým lexikálnych), ktoré sa používajú v reči istej menšej spoločenskej skupiny vplyvom hospodárskych a sociálnych činiteľov“ (1963, s. 201).

3.3. NÁREČIA A ŠTÝLOVÁ DIFERENCIÁCIA JAZYKA

Vzťahu spisovného jazyka a nárečí a ich špecifik sa týkajú aj neskoršie práce A. Habovštiaka, v ktorých sa na túto otázku díval z hľadiska problematiky štýlovej diferenciácie. Tieto práce vznikali v období, keď už bola rozpracovaná teória funkčných štýlov v *Štylistike slovenského jazyka* (Mistrík 1970), v ktorej sa J. Mistrík vyjadril aj k otázkam týkajúcim sa pojmov *slang*, *žargón*, *argot* a chápal ich ako slovníky prislúchajúce istej sociálnej skupine ľudí (porov. tiež Mistrík 1977, s. 216 – 217). Vo svojich štúdiách *Štylistická diferenciácia v nárečiach* (1989), *Nárečia štýlovo diferencované* (1993a) či *Spisovný jazyk a nárečia* (1995) poukázal A. Habovštiak nielen na paralely (napr. členenie na vecné štýly a umelecký štýl sa vzťahuje aj na nárečia; lexikálne prostriedky nárečí sa v istom výbere využívajú aj v žánroch jazykových štýlov spisovného jazyka; spisovný jazyk aj nárečia sa budujú na tých istých princípoch – dorozumievacích a integračných – len šírka ich záberov je rozmanitá atď.) a rozdiely (napr. v ďalšom členení štýlov; v rozsahu uplatnenia jednotlivých štýlov; vo voľbe stylistických prostriedkov atď.), ale identifikoval aj špecifické črty naznačenej štýlovej diferenciácie v rámci vybraných štýlov. V súvislosti so štýlmi súkromného styku zdôraznil, že stylistické rozdiely možno pozorovať medzi prejavmi mladšej a staršej generácie či medzi prejavmi dospelých mužov a mládenčov alebo medzi prejavmi žien a dievčat, pričom stylistická úroveň týchto prejavov úzko súvisí nielen s povahovými črtami človeka, s jeho intelektom, rečovými a citovými dispozíciami, ale aj so sociálnymi zreteľmi (Habovštiak 1989, s. 204).

3.4. SOCIÁLNE NÁREČIA, PLÁTENNÍCKY SLANG A TAJNÁ REČ PLÁTENNÍKOV

Osobitnú pozornosť venoval A. Habovštiak jazyku hornooravských plátneníkov ako dorozumievaciemu prostriedku úzko vymedzenej sociálnej skupiny. V počiatkoch týchto výskumov stojí snaha zaznamenať zvyšky odumierajúcej plátneníckej terminológie, ktorú zbieral v období po druhej svetovej vojne uplatnením metódy priameho výskumu v teréne¹⁴ – jednak pre výskumy súvisiace s jeho monografiou o oravských nárečiach (*Oravské nárečia*, 1965), jednak špeciálne pre výskum tohto terminologického okruhu (*O terminológii hornooravských plátneníkov*, 1971; *Zo zanikajúcej plátneníckej terminológie*, 1988). V úvodoch týchto prác sa venoval histórii plátnenictva, ktorým sa živilo najmä obyvateľstvo na hornej Orave. Písal o spracovaní ľanu a konopí a o predaji plátna na Orave počnúc prvými záznamami z 18.

¹⁴ Kompletný zoznam skúmaných obcí uviedol autor v úvode monografie *Oravské nárečia* (1965, s. 6 – 8).

storočia, cez jeho metamorfózy v druhej polovici 19. storočia až jeho zánik, ku ktorému na Slovensku došlo po prvej a druhej svetovej vojne aj v prípade množstva ďalších remesiel. A. Habovštiak v týchto prácach zdôraznil potrebu zamerať výskum plátenníckej terminológie na všetky oblasti plátennického života, pričom vymedzil tri skupiny plátenníkov (v závislosti od toho, ako sa z historického hľadiska menil obsah pojmu *plátenník*). Zdôraznil potrebu výskumu terminológie súvisiacej s výrobou a spracovaním plátna, pretože tkanie plátna a spracovanie ľanu bolo na Orave stále živé, naopak horší stav odhalil pri zisťovaní terminológie súvisiacej s technologickými postupmi vo farbiarňach a mangľovniach, z ktorej v dôsledku technického pokroku a zmien spôsobu spracovania ostali už iba nepatrné zvyšky.

Výskum plátenníckej terminológie zameraný na tie oblasti plátennického života, ktoré boli preň najtypickejšie: 1. spoločenský život plátenníka, 2. rozvázaný a predávaný tovar, 3. šiator, uskladnenie a predaj tovaru, 4. doprava tovaru (Habovštiak 1971, s. 82),¹⁵ pričom podrobnejší materiál sa mu podarilo získať iba z okruhu plátenníckej terminológie, ktorá sa vzťahovala na tretiu skupinu. A. Habovštiak spracoval v tomto článku zozbieranú slovnú zásobu v štyroch častiach, pričom v každej sa venuje terminológii prislúchajúcej jednej zo štyroch vymedzených oblastí plátennického života. Ide o ucelený text, rozprávanie o plátenníckom živote, v rámci ktorého autor vysvetľuje vzťahy, procesy, činnosti, uvádza zozbierané termíny a tieto ďalej vysvetľuje, predstavuje rozbor týchto prvkov slovnej zásoby. Napríklad pri opise okruhu *spoločenský život plátenníka* sa venuje opisu organizácie spoločenskej štruktúry plátenníkov, charakterizuje ich povinnosti, opisuje oblečenie i bežné stravovacie návyky. Pri každom termíne/lexéme uvádza skratku/značku lokality, z ktorej pochádza daná lexéma, keďže pomenovania môžu byť z hláskoslovného, morfológického a slovotvorného hľadiska odlišné: „*zeřfir* Bo/*seřfir* Há – pružkovaná alebo štvorčeková tkanina, *žrd'e* HS/*žerd'e* Zhl/*žrtki* Há – tvorili kostru šiatra“.¹⁶ Vynechaný nie je ani opis spôsobu slovotvorby, tak sa napríklad dozvedáme, že „názvy šatiek sa najčastejšie tvorili príponou *-ka*“ (s. 84). V práci reflektuje aj zmeny v slovnej zásobe súvisiace s historicko-spooločenskými zmenami, napr. „V období pred prvou svetovou vojnou sa používali ešte staré dĺžkové miery, a to lakeť (36 cm, neskoršie 72 cm), ríť (78 cm), šuch (dĺžková miera dvoch piadí), polšuch (dĺžka jednej piade), saha, siaha (dvanásť ťuchov). V rokoch po prvej svetovej vojne sa používa na meranie textilného tovaru iba meter“ (s. 85). Okrajovo sa v súvislosti so spracovaním tejto terminológie venoval aj niektorým hovorovým zvratom a frazeologickým zvláštnostiam (1971, s. 87 – 89). V tejto práci, ktorá vychádzala z výskumu jazyka

¹⁵ V neskoršom článku *O slangu hornooravských plátenníkov* tento zoznam rozšíril ešte o dve oblasti, a to *organizácia plátennického života a uskladnenie a predaj tovaru* (1971 – 1972, s. 222).

¹⁶ Skratky obcí uvádzané v monografii *Oravské nárečia* (1965, s. 401 – 402): Bo – Bobrov, Há – Hámry, HS – Horný Štefanov, Zhl – Zubrohlava.

plátenníkov načrtnutého v monografii *Oravské nárečia*, poukázal na to, že „podaktoré slová z tohto okruhu slovnej zásoby nadobúdali dokonca aj slangový charakter“ a postupné hromadenie takýchto prvkov podmienilo vznik tzv. *plátennického slangu*, ktorý bol pre svoje špecifické črty akousi *tajnou rečou plátenníkov* a zároveň bol aj znakom príslušnosti k profesionálnej skupine (1971, s. 89; pozri aj 1965, s. 347 – 348; 1990, s. 103 – 104).

V ďalších prácach sa A. Habovštiak úzko zamerail na plátennický slang a tajnú reč plátenníkov.¹⁷ Okrem materiálu získaného vlastným výskumom použil aj materiál zo štúdie A. Polomca *Organizácia obchodného života* (1955).¹⁸ A. Habovštiak skúmal proces formovania a utvárania tajnej reči zo slangu – jeho vývin, spôsob obohacovania tohto útvaru a na akej jazykovej rovine prebiehal. Z historicko-sociálneho hľadiska skúmal ciele a funkcie toho, prečo plátennický slang vznikol a fungoval, a tiež čo vplývalo na potrebu vytvoriť tajnú reč a odlišiť sa. A hoci o samotnom vývine plátennického slangu neboli takmer žiadne poznatky, známe bolo, že sa musel vyvíjať dlhodobo a že si ho osvojil len veľmi úzky okruh ľudí. Habovštiak sa pokúsil predpokladať činitele, ktoré podmienili utváranie plátennického slangu, vymedzil štádiá vývinu plátennického slangu z hľadiska jazykových prostriedkov a poukázal na to, že zvláštnosti sa týkali najmä slovnej zásoby a frazeológie, čím sa plátenníci najprv odlišovali od svojho okolia, neskôr do nej zámerne vnášali najmä cudzie lexikálne prostriedky. A. Habovštiak tiež odhalil, že v neskoršom štádiu svojho vývinu plátennický slang nadobúdal už zreteľne *argotický charakter*. Cieľom tejto tajnej reči bolo jazykovými prostriedkami zakrývať obchodné tajnosti pred kupujúcimi a pred ľuďmi, medzi ktorými sa plátenníci pohybovali. Sám autor tvrdil, že to bola „akási obchodná reč, čo je pre slovenské prostredie dosť zriedkavá a nezvyčajná vec“ a bol si tiež vedomý priestupnosti a neostroty hraníc medzi jednotlivými jazykovými formami, preto pripustil, že ťažko „určiť hranicu, kde sa končil plátennický slang a kde sa začínal argot“ (1971 – 1972, s. 223). Za hlavné príčiny považoval rovnaké prostredie, v ktorom sa oba útvary vytvorili, a tiež skutočnosť, že už pôvodný slang obsahoval prvky, ktoré svedčia o jeho argotickom charaktere (1971 – 1972, s. 222 – 223).

Na základe analýzy získaného materiálu dospel tiež k záveru, že tento plátennický slang sa utvoril na základe domáceho (oravského) nárečia. Osobitý charakter nadobudol jednak zmenou významu slov a tvarov známych z rodného nárečia, jednak preberaním lexikálnych prvkov zo slovanských i neslovanských jazykov, čo vy-

¹⁷ *Od plátennického slangu k argotu* (1978), *O slangu hornooravských plátenníkov* (1971 – 1972), *Tajný jazyk hornooravských predavačov plátina ako prejav ich skupinovej odlišnosti* (1990), *Tajná reč plátenníkov* (1993b).

¹⁸ A. Polonec (1955) upozornil na „tajnú“, či skôr tzv. „plátennickú reč“, pomocou ktorej sa plátenníci dorozumievali pri predaji a zároveň si aj pomáhali pri oznamovaní obchodných tajomstiev. Na niektoré zvláštnosti tejto reči upozornil aj J. Felix (1956).

svetľoval autor obchodnými a spoločenskými príčinami, ktoré vyžadovali, aby plátenníci ovládali viac i menej dôkladne aj tie jazyky, ktoré potrebovali na svojich obchodných cestách. Viaceré prvky z týchto jazykov miešali potom aj s nárečím, ktoré používali na dorozumievanie v obchodnom živote i v domácom prostredí (1971 – 1972, s. 221; pozri aj 1990, s. 106 – 108).

Pri výskume slangu hornooravských plátenníkov si všimol aj iné zvláštnosti, napr. pomerne zriedkavé využívanie vulgarizmov, hrubých slov, nevyužívali sa slovotvorné postupy nepríznačné pre hornooravské nárečia, pozoroval menšie využitie expresivity, zato bohato zastúpenú metaforu, metonymiu a frazeologické prvky. Venoval sa zvláštnostiam, ktoré sú pre tento jazyk charakteristické z hláskoslovného, tvaroslovného i morfológického hľadiska, nevynechával pri tom ani analýzu jednotiek prevzatých z cudzích jazykov. Ponúkol rozbor prvkov z hľadiska odlišností od každodennej reči, z hľadiska osobitých lexikálnych zvláštností a poukázal aj na rozličné spôsoby, ktorými sa obohacovala slovná zásoba tohto jazykového útvaru¹⁹ (Habovštiak 1971 – 1972, s. 225 – 226; 1990, s. 104 – 105, 109; 1993b). V neskorších prácach upozornil aj na to, že súčasťou plátenníckej reči boli aj posunky „a či skôr pohyby, ktoré možno nazvať posunkovou rečou“ (1990, s. 108; 1993b, s. 54).

Výsledkami výskumu plátenníckej reči oravských plátenníkov bol jednak zber zanikajúcej terminológie, odhalenie jej zvláštností naprieč jazykovými rovinami, jednak sociolingvistický pohľad na formovanie útvaru, ktorého charakter sa spoločne s historicko-spoločenskými potrebami tejto uzavretej society menil. A. Habovštiak sledoval posun v charaktere, fungovaní a vnímaní plátenníckej reči, ktorá sa pôvodne „nehodnotila ako záporná črta, ale ako jeden z príznačných znakov obchodnícko-spoločenského života plátenníka“ (1990, s. 109). Odhalil, že jej cieľom bolo demonštrovať sociálnu alebo skupinovú odlišnosť plátenníkov. Plátennícky slang vyústil napokon v plátennícky argot (mal byť zrozumiteľný iba plátenníkom). Nebol to samoúčelný útvar, ale „mal vyhranený cieľ, ktorým bolo vedome a úmyselne zatajiť pred nepovolanými osobami istú informáciu. V tejto fáze vývinu už nadobúdala negatívny charakter“ (1990, s. 109). Tieto výskumy tiež odhalili, že plátennícky slang z hornej Oravy „je názorným dokladom, že jazykové vyjadrovanie závisí aj od povahy zamestnania, intelektuálnych schopností, psychiky a najmä podmienok, v ktorých žijú istí nositelia jazyka“ (1990, s. 109).²⁰ Spracovanie tejto problematiky

¹⁹ Išlo o týchto päť postupov: 1. tvorenie nových slov, ktoré neboli v slovenských nárečiach známe, no tieto postupy boli známe v hornooravských nárečiach, 2. zmeny významu slov známych v domácoch i iných nárečiach, 3. využitie takých slov hornooravských nárečí, ktoré v iných nárečiach neboli známe, 4. spájanie slov do ustálených spojení a frazeologických výrazov, 5. využívanie slov cudzieho pôvodu.

²⁰ K tematike plátenníckeho života sa A. Habovštiak vrátil v prozaickom príbehu o plátenníckom paholkovi Vendelínovi (*Plátennícka pieseň*, 1985). Rozprávanie v tomto románe vychádza z údajov získaných autorovým výskumom realizovanom na Orave po druhej svetovej vojne, počas ktorého získal

má výrazný sociolingvistický a historický rozmer. Jazyková stránka jedného profesionálneho slangového (a čiastočne aj argotického) charakteru sa tu predstavuje v úzkom prepojení s historickým a sociálnym kontextom. Z pohľadu súčasnej sociolingvistiky by sme toto dielo mohli zaradiť do oblasti historickej sociolingvistiky (ktorá v slovenskej sociolingvistike nie je dostatočne rozvíjaná), ale metodologicky môže byť inšpiratívna aj pre súčasné výskumy slangu, argotu a profesionálneho jazyka.

4. ZÁVER

Dielo Antona Habovštiaka je dnes stále inšpiratívne nielen v oblastiach dialektológie a geolingvistiky či lexicológie a nárečovej lexikografie, ale aj pre jeho historický a sociolingvistický rozmer. Inšpiráciu v práci tohto jazykovedca možno nájsť aj pri vypracúvaní metodológie súčasných výskumov semivariet národného jazyka (ako slang, argot a profesionálny jazyk), ktorým sa A. Habovštiak vo svojich prácach venoval.

Inšpiráciu nachádza jazykoveda dodnes v jeho nazeraní na vzťah nárečí a spisovného jazyka, ktorý sa podáva z dialektologickej perspektívy, ako aj z jeho dôkladného spracovania jazyka plátenníkov, ako osobitej sociálnej a historickej variety, resp. semivariety.

Literatúra

- BOSÁK, J. (1995): Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. In: Ondrejovič, S. – Šimková, M. (eds.): *Sociolinguistica Slovaca 1. Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 25 – 33.
- BOSÁK, J. (1996): Nárečia sa menia, postoje zostávajú? In: Ondrejovič, S. (ed.): *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca. 2*. Bratislava: Veda, 25 – 33.
- BOSÁK, J. (1997): Prestratifikovaná slovenčina alebo hľadanie hraníc spisovnosti. In: Ondrejovič, S. (ed.): *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3*. Bratislava: Veda, 45 – 53.
- BOSÁK, J. (1999a): Sociolingvistické aspekty jazykovej situácie na prelome 19. a 20. storočia. In: Podrimavský, M. – Kováč, D. (eds.): *Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby*. Bratislava: Historický ústav SAV, 216 – 222.
- BOSÁK, J. (1999b): Spisovný jazyk a nárečia – ambivalentnosť ich vzťahu. In: Ferenčíková, A. (ed.): *Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 28. septembra 1997)*. Bratislava: Veda, 225 – 229.
- BROZOVIČ, D. (1970): *Standardni jezik*, Zagreb: Matica hrvatska.
- FELIX, J. (1956): O slangu a žargóne zásadne i z hľadiska prekladateľskej praxe. In: *Kultúrny život*, 11/5, 9 – 10.
- FERENČÍK, J. (1964): Na obranu starých materií. In: *Kultúrny život*, 18/1, 8.
- HABOVŠTIÁK, A. (1958): Ako využiť nárečia pri vyučovaní slovenčiny. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 4/6, 161 – 165.

dáta od plátenníkov a ich rodín. Román znovu vyšiel v upravenom a doplnenom znení v roku 1999 pod názvom *Plátennícka pieseň a jej finále*.

- HABOVŠTIAK, A. (1963): Spisovná slovenčina a nárečia. In: Ružička, J. (ed.): *Jazykovedné štúdie. 7. Spisovný jazyk*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 200 – 212.
- HABOVŠTIAK, A. (1965): *Oravské nárečia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- HABOVŠTIAK, A. (1966/1967): Využitie nárečí v slovenskej literatúre. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 13/10, 294 – 297.
- HABOVŠTIAK, A. (1969): Spisovný jazyk a nárečia. In: *Kultúra slova*, 3/2, 97 – 100.
- HABOVŠTIAK, A. (1971 – 1972): O slangu hornooravských plátenníkov. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského* 23 – 24. Bratislava: Filozofická fakulta UK, 221 – 226.
- HABOVŠTIAK, A. (1971): O terminológii hornooravských plátenníkov. In: Čaplovič, P. (ed.): *Zborník Oravského múzea II*, 2. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 80 – 93.
- HABOVŠTIAK, A. (1974): Slovná zásoba stredoslovenských nárečí a spisovná slovenčina. In: Ružička, J. (ed.): *Jazykovedné štúdie. 12*. Bratislava: Veda, 276 – 283.
- HABOVŠTIAK, A. (1975): Členenie lexiky slovenských nárečí zo zemepisného hľadiska vo vzťahu k spisovnému jazyku. In: Karaš, M. (ed.): *Slownictwo gwarowe a kultura. Księga referatów. Kraków 26. – 29. 11. 1972*. Wrocław: Ossolineum, 7 – 13.
- HABOVŠTIAK, A. (1976): O vzťahu spisovného jazyka a nárečí. In: *Nedelná Pravda*, 9/25, 6.
- HABOVŠTIAK, A. (1977): Slovná zásoba spisovnej slovenčiny vo vzťahu k slovenským nárečiam. In: Horecký, J. (ed.): *Jazykovedné štúdie. 13*. Bratislava: Veda, 101 – 107.
- HABOVŠTIAK, A. (1978): Od plátennického slangu k argotu. In: Klimeš, J. (ed.): *Sborník přednášek z konference o slangu a argotu v Plzni v září 1977*. Plzeň: Samostatná pedagogická fakulta v Plzni, 50 – 55.
- HABOVŠTIAK, A. (1985): *Plátennická pieseň*. Bratislava: Mladé letá.
- HABOVŠTIAK, A. (1987): Lexikálna diferenciácia slovenských nárečí. In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 6/4, 5 – 7.
- HABOVŠTIAK, A. (1988): Zo zanikajúcej plátennickej terminológie. In: *Práca*, 25. 7. 1988, 5.
- HABOVŠTIAK, A. (1989): Štylistická diferenciácia v nárečiach. In: Mistrík, J. (ed.): *Textika a štylistika. Zborník príspevkov z celoštátnej štylistickej konferencie. Bratislava 29. – 31. 1. 1986*. Bratislava: Univerzita Komenského, 203 – 209.
- HABOVŠTIAK, A. (1990): Tajný jazyk hornooravských predavačov plátna ako prejav ich skupinovej odlišnosti. In: *Slovenský národopis*, 38, 103 – 110.
- HABOVŠTIAK, A. (1993a): Nárečia štýlovo diferencované. In: *Národná osвета*, 3/7, 24.
- HABOVŠTIAK, A. (1993b): Tajná reč plátenníkov. In: *Gama magazin*, 3/9, 54 – 55.
- HABOVŠTIAK, A. (1994): Oravčina... In: *Kultúra slova*, 28/4, 227 – 228.
- HABOVŠTIAK, A. (1995): Spisovný jazyk a nárečia. In: Doruľa, J. (ed.): *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994*. Bratislava: Veda, 53 – 57.
- HABOVŠTIAK, A. (1999): *Plátennická pieseň a jej finále*. Bratislava: Junior.
- HORECKÝ, J. (1976): Východiská k teórii spisovného jazyka. In: *Kultúra slova*, 10/4, 257 – 259.
- HORECKÝ, J. (1978/1979): Spoločnosť a jazyk. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 25/6, 163 – 167.
- HORECKÝ, J. (1979a): K štandardnej forme slovenčiny. Teze prednášky v JS dne 12. 4. 1979. In: *Jazykovedné aktuality*, 16, 99.
- HORECKÝ, J. (1979b): K vymedzeniu štandardnej formy slovenčiny. Teze prednášky v SJS SAV dne 29. 1. 1978. In: *Jazykovedné aktuality*, 16, 59 – 60.
- HORECKÝ, J. (1979c): Slovná zásoba dnešnej spisovnej slovenčiny. Teze prednášky v SJS – Prešov – dne 12. 6. 1978. In: *Jazykovedné aktuality*, 16, 19 – 20.
- HORECKÝ, J. (1979d): Vymedzenie štandardnej formy slovenčiny. In: *Slovenská reč*, 44/4, 221 – 227.
- HORECKÝ, J. (1979e): Východiská k teórii spisovného jazyka. In: Ružička, J. (ed.): *Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov*. Bratislava: Veda, 13 – 22.
- HORECKÝ, J. (1981): K teórii spisovného jazyka, In: *Jazykovedný časopis*, 32/2, 117 – 122.

- HORECKÝ, J. (1983): Stratifikácia a diferenciácia slovenčiny. In: Mistrík, J. (ed.): *Studia Academica Slovaca. 12. Prednášky XIX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Alfa, 229 – 238.
- JEDLIČKA, A. (1974): *Spisovný jazyk v súčasnej komunikácii*. Praha: Universita Karlova.
- KAČALA, J. (1998): Trvalý stredoslovenský základ spisovnej slovenčiny. In: Mlacek, J. (ed.): *Studia Academica Slovaca. 27. Prednášky XXXIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Stimul, 214 – 223.
- KRALČÁK, E. (2008): K aktuálnej stratifikácii slovenského národného jazyka a jej dynamike. In: Mislovičová, S. (ed.): *Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča*. Bratislava: Veda, 278 – 287.
- MISTRÍK, J. (1970): *Štylistika slovenského jazyka*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1977): *Štylistika slovenského jazyka*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MÚCSKOVÁ, G. (2013): „Nehatený rozvoj“ spisovného jazyka v kultúrnom a politickom kontexte 60. rokov 20. storočia. In: *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 91 – 103.
- MÚCSKOVÁ, G. (2017): The ideology of bourgeois nationalism and its reflections on language planning. In: *Rasprave*, 43/1, 125 – 141.
- MÚCSKOVÁ, G. – VRÁBEOVÁ, J. (eds.) (2014): „Pri zelenom stole – naša reč.“ *Návraty k takmer zabudnutej diskusii*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- NOVOTNÝ, J. (1975): Dialektika vývoje súčasnej spisovnej češtiny. In: *Jazykovedné aktuality*, 11, 65 – 67.
- ONDREJOVIČ, S. (ed.) (2007): *Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 6*. Bratislava: Veda.
- ONDRUS, P. (1961): *Prehľad slovenskej dialektológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- POLONEC, A. (1955): Organizácia obchodného života hornooravských plátenníkov: Výňatok z historicko-etnografickej práce o hornooravskom plátenníctve. In: *Slovenský národopis*, 3/1, 49 – 83.
- RICZIOVÁ, B. (1985): Vedecká konferencia o jazykovej politike a jazykovej kultúre v socialistickej spoločnosti. In: *Kultúra slova*, 19/10, 362 – 363.
- RIPKA, I. (1979): Dialekt ako útvar národného jazyka. In: Ružička, J. (ed.): *Z teórie spisovného jazyka*. Bratislava: Veda, 133 – 135.
- RIPKA, I. (1980): Miesto dialektov v súbore útvarov národného jazyka. In: Ružička, J. (ed.): *Jazykovedné štúdie*. 15. Bratislava: Veda, 227 – 231.
- RIPKA, I. (1987): O vzťahu spisovnosti a nespisovnosti. [Chloupek, J.: Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti. Brno 1986.] In: *Kultúra slova*, 21/4, 218 – 223.
- RIPKA, I. (1990a): Slovenské územné nárečia a súčasná jazyková situácia. In: Bielik, F. – Baláž, C. (eds.): *Zahraniční Slováci a materinský jazyk. Zborník príspevkov z vedeckého sympózia k 125. výročiu založenia Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská, 247 – 250.
- RIPKA, I. (1990b): Úloha slovenských nárečí v súčasnej jazykovej situácii. In: Bosák, J. (ed.): *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 23. – 25. mája 1988*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 120 – 127.
- RIPKA, I. (1994): Vzťah spisovnej slovenčiny a nárečí z aspektu jazykovej kultúry. In: Doruľa, J. (ed.): *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Bratislava – Martin: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Matica slovenská, 14 – 19.
- RUŽIČKA, J. (ed.) (1967a): *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- RUŽIČKA, J. (1967b): Problémy jazykovej kultúry. In: Ružička, J. (ed.): *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 9 – 22.
- RUŽIČKA, J. (1970): *Spisovná slovenčina v Československu*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

- RUŽIČKA, J. (1975): *Rozvoj slovenčiny v socialistickom Československu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- RUŽIČKA, J. (ed.) (1979): *Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov*. Bratislava: Veda.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M. (1994): Variety hovorenej podoby slovenčiny. In: Mlacek, J. (ed.): *Studia Academica Slovaca. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 225 – 240.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M. (2011): Návrat k varietám hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku po pätnástich rokoch. In: Ološtiak, M. – Ivanová, M. – Slančová, D. (eds.): *Vidy jazyka a jazykovedy. Na počesť Miloslavy Sokolovej*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 341 – 357. Dostupné aj na: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak2/index.html>
- ŠTOLC, J. (1967): O vzťahu spisovného jazyka a nárečí. In: Ružička, J. (ed.): *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 29 – 33.

Stella Ondrejčíková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Panská 26, 811 01 Bratislava

E-mail: stella.ondrejcikova@juls.savba.sk

ORCID: 0009-0002-9720-8256